

POKLICNI RAZVOJ NA PODROČJU PISMENOSTI IN OSNOVNEGA IZOBRAŽEVANJA

Položaj v Sloveniji

Natalija Žalec

Slovenia Institute for Adult Education (SIAE)

Kontaktna številka:	229564-CP-1-2006-1-DE-GRUNDTVIG-G1
Naslov projekta:	Poklicni razvoj na področju pismenosti in osnovnega izobraževanja – Temeljni moduli za izobraževanje učiteljev -TRAIN
Raziskovalni program EU in financiranje:	Socrates Grundtvig 1
Koordinator projekta:	German Institute for Adult Education (DIE) Monika Tröster
Spletno mesto projekta:	www.die-bonn.de/train
Poročevalec:	Andragoški center Republike Slovenije
Datum objave:	Ljubljana, Junij 2007

Vsebina

1	Uvod	3
1.1	Ozadje projekta □	3
1.2	Pregled pismenosti in osnovnih veščin v Sloveniji	3
2	Razvoj pismenosti in osnovnih veščin v Sloveniji	5
2.1	Pregled razvoja, nacionalne politike in strategij	5
2.2	Strukture in sistemi opismenjevanja in osnovnega izobraževanja	7
2.3	Statistika in informacije o pismenosti	10
3	Koncept opismenjevanja in osnovnega izobraževanja	10
3.1	Nacionalna strategija na področju profesionalizacije učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih	11
3.2	Razvoj programov za razvoj pismenosti za učitelje v programih za razvoj pismenosti odraslih in pregled zdajšnjih programov usposabljanja	12
4	Pregled kompetenc učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih	13
5	Dobra praksa na področju usposabljanja učiteljev	14
6	Prevladujoči problemi in izzivi	14
7	Zaključki in priporočila	16
8	Viri □	17

Vsako sporočilo ali publikacija koristnika, v katerikoli obliki ali mediju, mora navesti, da avtor prevzema izključno odgovornost in da komisija ni odgovorna za katerokoli uporabo informacij, ki jih vsebuje ta dokument.

1 Uvod

1.1 Ozadje projekta

Poročilo v nadaljevanju je bilo sestavljeno v okviru TRAIN "Profesionalizacija razvoja pismenosti odraslih in osnovnega izobraževanja – Osnovni moduli za usposabljanje učiteljev", ki ga financira projekt EU Socrates Grundtvig, v sodelovanju s partnerji iz Nemčije, Cipra, Francije in Irske.

Poročilo podrobno obravnava ozadje politike programov za razvoj pismenosti odraslih in pripadajoče nacionalne strategije v Sloveniji ter trenutno obstoječe strukture za profesionalizacijo učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih ter nacionalno strategijo za izobraževanje učiteljev in drugih poklicnih strokovnjakov, ki delajo na področju programov za razvoj pismenosti odraslih in v drugih delih izobraževalnega sistema. Vendar je poudarek na usposabljanju učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih, ne samo zato, ker je to glavna tema tega projekta, ampak tudi zato, ker se je raziskovanje splošne pismenosti in prakse poučevanja začelo razvijati na področju andragogike.

Informacije, ki jih vsebuje poročilo, so bile zbrane iz arhiva Andragoškega centra Republike Slovenije (raziskave, študije, razvoj programa) in iz vladnih publikacij, iz publikacij deležnikov programov za razvoj pismenosti odraslih in sektorja osnovnih veščin ter referatov in besedil znanstvenih raziskovalcev ter piscev na tem področju.

Zbiranje informacij za to poročilo je potekalo več mesecev od januarja 2007 do koca maja 2007 in je vključevalo raziskovanje več različnih materialov in razprav s strokovnjaki, ki delajo v praksi programov za razvoj pismenosti odraslih in na širšem področju andragogike.

1.2 Pregled pismenosti in osnovnih veščin v Sloveniji

V trenutnem slovenskem kontekstu je besedo pismenost potrebno razložiti ločeno od pojma osnovnega izobraževanja, vendar pa obenem v zgodovinskem kontekstu osnovnega in splošnega izobraževanja in izobraževanja odraslih na eni strani ter političnih in ekonomskih sprememb na drugi.

Še desetletje nazaj je prevladovalo prepričanje, da morajo biti tisti, ki so uspešno zaključili osnovno izobraževanje – osem (zdaj devet) let obveznega šolanja, pismeni. Tradicionalno pojmovanje pismenosti je to veščino reduciralo na poznavanje črk. Raven takšne pismenosti je bilo pri Slovencih ustrezna zaradi dolge tradicije obveznega začetnega šolanja, ki je bilo uvedeno v osemnajstem stoletju in se je za celotno prebivalstvo nenehno daljšalo. Zaradi takšnega razumevanja pismenosti in osnovnega (obveznega) izobraževanja se je mislilo, da v Sloveniji ne obstajajo problemi z zvezi s pismenostjo – za pismenost prebivalstva naj bi ustrezno poskrbelo osnovno izobraževanje.

Obenem pa je osnovno izobraževanje vedno predstavljalo le izhodišče za nadaljnje poklicno ali drugo izobraževanje. Znanje in veščine, ki so potrebne za delo, naj bi se osredotočile predvsem na poklicne veščine in znanje.

Pred približno dvajsetimi leti je med strokovnjaki z različnih področij potekala zelo razširjena razprava o nacionalnem učnem načrtu, v kateri so se spraševali, ali naj se splošno izobraževanje vključi in v kakšnem obsegu naj se vključi v poklicno izobraževanje in/ali usposabljanje. Izraz splošno izobraževanje je bil v tem času omejen na učenje jezikov in šolske predmete s področja humanističnih ved (npr. zgodovina, filozofija, psihologija) ali naravoslovnih znanosti (npr. kemija, fizika, biologija...) ali družboslovja (npr. sociologija). Vsi ti šolski predmeti so bili tradicionalno zasnovani akademsko. V nacionalni razpravi so na eni

strani nastopali strokovnjaki humanistične usmeritve, ki so zastopali mnenje, da je splošno izobraževanje (jeziki, matematika, zgodovina, sociologija itd.) potrebno zaradi razumevanja in sodelovanja v družbi, osebne rasti in nadaljevalnega izobraževanja, za katero se oseba lahko odloči; na drugi strani pa so pragmatično usmerjeni strokovnjaki trdili, da je splošno izobraževanje nepotrebno breme pri poklicnem izobraževanju. Tako bi se moralo splošno izobraževanje zmanjšati na minimum v korist poklicnega usposabljanja. Trdili so, da so udeleženci v poklicnem izobraževanju in usposabljanju manj motivirani in manj uspešni pri splošnem izobraževanju ter da jim takšno znanje ne bo koristilo na delovnem mestu. Poklicno izobraževanje in usposabljanje naj bi primerno kvalificiralo ljudi za delo, ki ga definirajo predvsem poklicne kvalifikacije, ki jih posameznik potrebuje za kakovostno proizvodnjo ali opravljanje storitev v svojem poklicu. Poleg tega je prevladovalo mnenje, da kakovost izdelkov in storitev ni toliko odvisna od splošnega znanja kot od razvitih praktičnih veščin zaposlenega. Šolski sistem kot tak naj bi bil sposoben razdeliti učence na tiste, ki so bolj usmerjeni v poklic (bolj praktične), in tiste, ki kažejo nagnjenja in sposobnosti za študij na univerzi (akademsko usmerjeni).

V praksi je bilo splošno izobraževanje manj priljubljeno med udeleženci poklicnega izobraževanja in usposabljanja, vendar pa je bil uspeh pri splošnih predmetih (slovenščina, matematika in tuj jezik) glavni kriterij za sprejem tudi v poklicnih šolah. Tovrstne dvoumnosti so dolgo ostale nerazrešene in še danes je uspeh pri splošnih predmetih glavni kriterij za nadaljevanje izobraževanja.

Iz nepriljubljenosti splošnega izobraževanja v poklicnem izobraževanju in usposabljanju lahko izpeljemo pomembne zaključke. Kot prvo, povezava med splošno izobrazbo in poklicno usmerjenostjo, delovnim mestom ali celo vsakodnevnim življenjem ni bila dovolj jasna. Zaradi tega se smiselnosti učenja teh predmetov ni dalo razbrati iz zahtev na delovnem mestu niti iz potreb v vsakdanjem življenju. Obenem pa lahko sklepamo, da je bila družba najbrž organizirana tako, da so se ljudje zanašali na druge – na institucije, ki so organizirale njihovo življenje tako, da ni bilo potrebno dejavno sodelovanje posameznikov, niti ni to zares vplivalo na kakovost njihovega življenja. Ljudje so lahko ostali pasivni, ne da bi to pomembneje vplivalo na njihova življenja. To se je izgleda povsem dobro obneslo v dolgem obdobju socializma v Sloveniji. S tem lahko obenem pojasnimo tudi nenadno povečanje zanimanja za pismenost, njen razvoj in priznavanje njenega pomena in potreb v zvezi z njo, ko so se začele politične in gospodarske spremembe (demokracija in tržno gospodarstvo) v Sloveniji na začetku devetdesetih. V tem času je čez noč izgubilo delo na tisoče ljudi, ostali so brez pomoči in celo brez pravic, niso imeli primerne znanja in kompetenc, s katerimi bi obdržali prejšnjo življenjsko raven. Nacionalna statistika za tisti čas priča, da je bila večina nezaposlenih slabo izobražena. Andragoška politika in še posebej ponudniki izobraževanja odraslih in andragoške organizacije (npr. Andragoško društvo Slovenije) so bile prve, ki so se bile pripravljene učinkovito odzvati v novem družbenem, gospodarskem in političnem kontekstu.

Pred tem ni skoraj nihče govoril o pismenosti ali osnovnih veščinah ali ključnih kompetencah kot o pojavih, s katerimi se lahko pojasni in prepozna potreba po osnovnem ali splošnem izobraževanju odraslih in njegovi naravi v kontekstu poklicnega izobraževanja, dela in vsakodnevnega življenja, čeprav je bil koncept stalnega – permanentnega izobraževanja (ali vseživljenjskega izobraževanja po Paulu Lengrandu) nadvse živ in pogosta tema razprav med izobraževalci odraslih v kontekstu spreminjajoče se družbe in razvoja tehnologije na delovnem mestu. In takrat še skoraj nihče ni zagovarjal trditve, da pismenost ali osnovno izobraževanje, prav tako kot vsako znanje terjata redno uporabo in stalno učenje s pomočjo različnih vrst praks opismenjevanja glede na različne poklice, družbene ali življenjske kontekste; koncept vseživljenjskega izobraževanja (zdaj mu pravimo vseživljenjsko učenje) je bil bistvenega pomena tudi za pismenost.

Izraza pismenost in osnovne veščine sta bila splošno sprejeta kasneje, v zadnjem desetletju. Razložiti ju je treba ločeno s pomočjo sodobnih izrazov ključne kompetence in ključne veščine¹. Izraz 'osnovne veščine' se navezuje na osnovne veščinami pismenosti odraslih, pozneje sta bila izraza 'pismenost odraslih' in 'funkcionalna pismenost'² pogosto rabljena v strokovni andragoški literaturi in v praksi. To razumevanje osnovnih veščin ali pismenosti odraslih je blizu konceptu 'novih osnovnih veščin', kot so bile definirane v Memorandumu vseživljenjskega učenja (2000), v katerem so bile nove osnovne veščine za vse definirane kot tiste veščine, ki so potrebne za aktivno udeležbo v ekonomiji znanja in na trgu dela (poleg ustreznih veščin branja, pisanja, komuniciranja in računanja tudi veščine vseživljenjskega učenja, družbene veščine, računalniške veščine in državljske veščine). Ta koncept je bil vključen v prizadevanja za izboljševanje pismenosti odraslih v Sloveniji.³

Na tej točki velja omeniti definicijo pismenosti, ki jo je sprejela Strokovna skupina za razvoj pismenosti, katero je imenoval slovenski minister za izobraževanje leta 2004 in ki je oblikovala Nacionalno strategijo za razvoj pismenosti otrok, mladine in odraslih (to naj bi vlada sprejela leta 2007). Delovna definicija pismenosti je takšna: 'Pismenost je nenehno razvijajoča se zmožnost posameznika, da uporablja dogovorjene sisteme simbolov za ustvarjanje, razumevanje in uporabo besedil v družini, šoli, službi in družbi.' Ta definicija pismenost razume kot družbeno dejavnost, ki se ne pridobi enkrat za vselej, temveč se skozi celotno življenje razvija v različne namene.

2 Razvoj pismenosti in osnovnega izobraževanja v Sloveniji

2.1 Pregled razvoja, nacionalne politike, strategij in akcijskega načrta

O konceptu ključnih kompetenc (slov. temeljnih zmožnosti) se je v zadnjih letih v Sloveniji veliko razpravljalo – ne samo na področju neformalnega izobraževanja odraslih, ampak tudi na področju formalnega šolskega polja na vseh ravneh, čeprav na nacionalni ravni ni bilo sprejetega skupnega okvira, ki bi urejal uvajanje ključnih kompetenc v izobraževalnem sistemu. Vendar pa se, podobno kot v Priporočilih Evropskega parlamenta in Sveta za ključne kompetence v vseživljenjskem učenju (december 2006), ključne kompetence razume kot znanje, veščine in drže napram učenju in delu, ki so medsebojno povezane. Poleg tega se je izvedlo nekaj pilotskih projektov, ki so se ukvarjali z uvajanjem ključnih kompetenc v učni načrt – predvsem v poklicnem izobraževanju in usposabljanju (PIU), v katerem so bili udeleženi tudi odrasli. Tako so najbolj otipljivi rezultati opaženi v PIU, čeprav bo potrebno dodatno strokovno delo in prizadevanja, da se doseže bolj odločen preboj. To vključuje poklicne kvalifikacije, osebne kompetence in kompetence, ki so potrebne za nadaljnje učenje; kompetence, ki jih je treba razviti v programu usposabljanja, ki privede do poklicne kvalifikacije, so naslednje:

- Komunikacija (v maternem jeziku, v tujem jeziku in v matematičnem jeziku),
- Zavedanje pomena materinščine,
- Ohranjanje in zaščita naravne in kulturne dediščine,

¹ Razvijal se je tudi izraz generične veščine za delo, čeprav ne obstaja skupno razumevanje tega, kaj naj bi pokrivala generična veščina. Veščine ali področja, ki so najpogostejše vključena, so: branje, pisanje, računanje, skupinsko delo, aktivno poslušanje, pogajanje, komunikacija s strankami, medkulturne kompetence, načrtovanje, tuj jezik itd.

² V Sloveniji obstaja več razširjenih razumevanj pismenosti / pismenosti odraslih. V javnosti se izraz 'funkcionalna pismenost' ali 'funkcionalna nepismenost' pogosto uporablja v naslednji zvezi: funkcionalna pismenost se ozko tolmači na kontinuumu 'imeti ali ne'. Izraz pismenost se povezuje tudi z različnimi znanstvenimi ali poklicnimi področji, tako da se uporabljajo izrazi, kot so znanstvena pismenost, računalniška pismenost.

³ Razvoj programov za razvoj pismenosti odraslih se je v tem smislu začel v Andragoškem centru Republike Slovenije, ki je osrednja slovenska ustanova za razvoj in raziskovanje pismenosti odraslih v Sloveniji od leta 1991.

- Spoštovanje življenja,
- Spoštovanje individualne in kulturne raznolikosti,
- Zagotavljanje kakovostnega življenja in dela,
- Ustvarjalnost (inovativno razmišljanje, vključno z estetskim vidikom v poklicnem, individualnem in družbenem okolju),
- Kritično razmišljanje (za presojanje in sklepanje o dogodkih in procesih v naravi in družbi ter za tvorno sodelovanje v družbi),
- Medkulturne kompetence (za razumevanje samega sebe in drugih; za razumevanje kompleksnosti in protislovij družb in kultur; za kreativno interakcijo z ljudmi iz drugih kultur),
- Družbenost – družbene veščine (skupinsko delo, aktivno državljanstvo in reševanje konfliktov),
- Kompetence in strategije uporabe sodobnih tehnologij, različnih virov, informacij in materialov (zmožnost učinkovitega iskanja, zbiranja, obdelave, interpretacije, izmenjave, predstavljanja in ocenjevanja),
- Zdrav slog življenja in odgovornost do okolja,
- Podjetništvo in usmerjenost v poklicno pot,
- Učenje za gospodarsko učinkovitost in konkurenčnost posameznika, podjetja ali družbe kot celote.

Angažiranost vlade v zvezi s pismenostjo odraslih se je v Sloveniji občutno povečala po objavi rezultatov ankete IALS leta 2000.⁴ Potreba po dvigu ravni pismenosti je bila kot prednostna naloga vključena v Nacionalni generalni načrt, ki je bil sprejet leta 2004 in je najpomembnejši dokument o politikah za razvoj izobraževanja odraslih v Sloveniji. Poleg tega se je potreba po dvigu ravni pismenosti prebivalstva vključila v druge strateške dokumente, kot sta Strategija razvoja Slovenije do 2013 in Državni razvojni načrt do 2013.

V Sloveniji je financiranje pismenosti in osnovnega izobraževanja centralizirano; vsa sredstva za razvoj in izvajanje programov prihajajo od Ministrstva za izobraževanje in šport (v obdobju 2004-2006 so bila ta sredstva dopolnjena s sredstvi iz Evropskega socialnega sklada). V okviru prizadevanj v zvezi z vseživljenjskim učenjem, zmanjševanjem izobraževalnih primanjkljajev in dvigovanjem ravni pismenosti odraslih se je veliko skrb namenilo razvoju in izvajanju ukrepov za dvig ravni pismenosti ranljivih skupin (osebe, ki niso dokončale šolanja, nezaposleni z nizko izobrazbo in drugi nezaposleni, ljudje, ki živijo na podeželju, in osebe s posebnimi potrebami). Vendar pa je Strategija za dvig ravni pismenosti, kljub dejstvu, da ni bila nikoli uradno sprejeta, zadostovala kot osnova za akcijski načrt, ki ga je sprejela vlada in mu v tem obdobju namenila skoraj štiri milijone evrov. Zdaj je ta akcijski načrt sestavni del letnega načrta za izobraževanje odraslih. Dvig pismenosti je prioriteta tudi v naslednjem obdobju (2007-2013) in trenutno potekajo pogajanja med različnimi partnerji o novem akcijskem načrtu za to obdobje.

Ena od pozitivnih in obetavnih potez vlade je tudi v letu 2004 imenovana strokovna skupina, ki je leta 2006 oblikovala Strategijo za razvoj pismenosti otrok, mladine in odraslih (Strategija za dvig pismenosti odraslih bo postala del ene same strategije). Strategijo bo sprejela vlada (upamo, da leta 2007) in bo osnova za nadaljnje, bolj usklajene in celostne ukrepe v tej smeri.

Trenutno ne obstaja posebno nacionalno usklajevalno telo, ki bi nadziralo delo v zvezi s pismenostjo. Spremljanje se izvaja prek obstoječih institucij in postopkov. Na področju pismenosti ne obstaja sodelovanje družbenih partnerjev. Nacionalni generalni načrt izobraževanja odraslih (kot tudi Strategija za razvoj pismenosti) predvideva sodelovanje različnih sektorjev vladnih in družbenih partnerjev. V Andragoškem centru Republike Slovenije smo prepričani, da tako velik problem pismenosti odraslih v Sloveniji ne more biti

⁴ Leta 2002 je Ministrstvo za izobraževanje in šport Andragoškem centru Republike Slovenije naročilo oblikovanje Strategije za dvigovanje ravni pismenosti odraslih. Strategija je bila oblikovana marca 2003, vendar je vlada ni sprejela, kot je bilo načrtovano.

izključna odgovornost Ministrstva za izobraževanje in deloma Ministrstva za delo, družino in družbene zadeve. Dojemamo ga kot problem, ki zadeva več ministrstev in o katerem mora potekati širša razprava, ki vključuje več različnih interesov, ki najverjetneje obstajajo na tem področju, ter v okviru širšega koncepta vseživljenjskega in raznolikega učenja v Sloveniji.

V okviru Nacionalne strategija za razvoj pismenosti obstaja velik poudarek na informacijah in motivaciji; pričakujemo, da se bo izvedla neke vrste nacionalna kampanja za pismenost, ko bo dokument sprejet.

Razvojna strategija za Slovenijo definira druge najpomembnejše izzive v izobraževalnem sistemu, ki so neposredno ali posredno povezani s pismenostjo:

- povečanje odstotka prebivalstva, ki je dokončalo štirileten program srednješolskega izobraževanja;
- povečanje odstotka mladih ljudi, ki so se pripravljani vključiti v programe poklicnega izobraževanja;
- povečanje odstotka prebivalstva, ki je dokončalo terciarno raven izobraževanja;
- povečanje funkcionalne pismenosti (posebej pri odraslih);
- promocija sodelovanja med visokošolskim izobraževanjem in delodajalci pri oblikovanju študijskih programov;
- zmanjševanje števila oseb, ki ne zaključijo izobraževanja na področju srednješolskega izobraževanja,
- povečanje vpisa v programe izobraževanja odraslih.

Nov zakon, ki je uvedel sistem izdajanja certifikatov, je bil sprejet leta 2000. Omogoča ocenjevanje in potrjevanje poklicnega znanja, veščin in izkušenj, ki so pridobljene izven šole. Tako posameznikom omogoča, da dobijo poklicne kvalifikacije še kako drugače kot samo s formalnim izobraževanjem. Kandidati gredo skozi postopek ocenjevanja znanja, ki ga vodi posebna komisija, in tako pridobijo od države priznano spričevalo/certifikat, ki priča o njihovih kompetencah za opravljanje določenih poklicnih nalog. Tako pridobljene poklicne kvalifikacije lahko njihovi imetniki uporabijo, da dobijo zaposlitev ali da nadaljujejo usposabljanje, ker imajo dokazilo, da so del izobraževalnega programa že opravili. V tem kontekstu postaja vprašanje ključnih kompetenc čedalje pomembnejše (identifikacija, veljavnost, potrditev, uradno priznavanje).

Vendar je glavni smoter doseči visoko raven izobrazbe za kar največji del prebivalstva. Čeprav so ti izzivi predstavljeni ločeno, je jasno, da se stopnje pismenosti ne more zvišati v vakuumu, ampak le v povezavi z učenjem z različnimi nameni – z vseživljenjskim in raznovrstnim učenjem.

2.2 Struktura pismenosti in osnovnega izobraževanja v Sloveniji

Slovenski izobraževalni sistem⁵ sestavljajo:

- predšolsko izobraževanje,
- osnovno izobraževanje (enotna struktura osnovnošolskega in nižjega srednješolskega izobraževanja),
- (višje) srednješolsko izobraževanje:
- poklicno in tehnično izobraževanje,
- srednješolsko splošno izobraževanje,
- visokošolsko poklicno izobraževanje,
- visokošolsko izobraževanje.

⁵ Osnovne informacije o izobraževalnem sistemu Slovenije na portalu Ministrstva za izobraževanje

Specifični deli sistema:

- izobraževanje odraslih
- glasbeno in plesno izobraževanje
- izobraževanje ljudi s posebnimi potrebami
- modificirani programi in programi na etnično in jezikovno mešanih področjih

Osnovno izobraževanje

Osnovno izobraževanje se je podaljšalo z osmih na devet let. To je bilo storjeno postopno. Uvajanje devetletnega osnovnega izobraževanja se je začelo v šolskem letu 1999/2000. Otroci, ki dosežejo starost šestih let v določenem koledarskem letu, gredo isto leto v prvi razred.

Devetletno osnovno izobraževanje je razdeljeno v tri triletno cikle. Osnovne šole zagotavljajo obvezni in razširjeni učni načrt. Obvezni učni načrt je šola dolžna zagotoviti in po njem se morajo izobraževati vsi učenci. Sestavljajo ga obvezni predmeti, izbirne vsebine, varstvo in tematski dnevi (kultura, znanost, šport, tehnologija). Šola mora zagotoviti prostovoljni učni načrt, vendar se učenci sami odločajo za udeležbo v njem. Ta vključuje učno pomoč otrokom s posebnimi potrebami, dopolnilni pouk, dodatni pouk, varstvo po pouku in druge oblike varstva otrok, interesne dejavnosti in izvenšolske dejavnosti.

Uspešno dokončano osnovno izobraževanje učencem omogoča, da po svoji izbiri nadaljujejo z izobraževanjem v srednji šoli. Učenci, ki zaključijo z zakonom določeno obvezno izobraževanje in uspešno dokončajo vsaj sedem razredov devetletke, lahko nadaljujejo izobraževanje v skrajšanih programih poklicnega izobraževanja. Uspešnost na tej ravni jim omogoči šolanje v drugih, bolj zahtevnih srednješolskih programih. Zastoj osnovno izobraževanje je organizirano tudi za odrasle.

Odrasli in opismenjevanje

Izobraževanje odraslih zaznamuje programska raznolikost. Večina tega izobraževanja poteka v okviru andragoških organizacij. Šole in visokošolske institucije, ki prvenstveno zagotavljajo izobraževanje mladine, ponujajo tudi tečaje formalnega izobraževanja za odrasle, organizacijo in programe skušajo prilagoditi njihovim potrebam.

Opismenjevanje je del neformalnih izobraževalnih programov. Lahko rečemo, da v tej smeri do sedaj v Sloveniji ni bilo kakšne splošne kampanje, čeprav na lokalni ravni poteka veliko dejavnosti, ki jih opravljajo izvajalci programov za opismenjevanje odraslih. V Sloveniji je 46 izvajalcev opismenjevanja in 140 usposobljenih učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih.

Programi za razvoj pismenosti odraslih so oblikovani za različne namene, v različnih družbenih kontekstih in za različne ciljne skupine, na primer za nezaposlene ljudi, ki hočejo izboljšati svoje možnosti za zaposlitev ali napredovanje, za posameznike, ki želijo izboljšati kakovost svojega življenja z dodatnim izobraževanjem, za starše, ki hočejo pomagati svojim šoloobveznim otrokom, za kmete, ki so sposobni izboljšati družinski proračun, za ljudi s posebnimi potrebami, da si izboljšajo kakovost vsakodnevnega življenja, in za druge. Dostop do večine tečajev neformalnega izobraževanja ni omejen.

Zagotavljanje pismenosti je v Sloveniji osredotočeno na dve glavni področji:

Prvo je dvigovanje ravni pismenosti, ki je namenjeno vključitvi v nadaljnje izobraževanje in dvigu ravni izobraženosti prebivalstva (kar samo po sebi vodi do višjih ravni pismenosti).

Drugo je dvigovanje ravni pismenosti zaradi boljšega položaja na trgu (ta smoter je poudarjen tudi na prvem področju).

Na osnovi raziskave Andragoškega centra Republike Slovenije in nekaterih bolj poglobljenih raziskav, je Andragoški center Republike Slovenije oblikoval pet različnih programov za razvoj pismenosti odraslih v petih različnih družbenih kontekstih za različne ciljne skupine, ki so bili uvedeni v celotni državi v zadnjih štirih letih. Vsem skupinam je skupno to, da gre za ljudi z manj kot desetimi leti šolanja, kar ima za posledico nezadostno pismenost (ravni 1 in 2

sta zasnovani na raziskavi Andragoškega centra). Pisne spretnosti si želijo izboljšati za različne namene.

Programi združujejo različne vidike pismenosti (branje, pisanje, računanje, komuniciranje, ICT, družbene veščine...) in jih kombinirajo glede na življenjski kontekst udeležencev. Na primer: oblikovali smo program za opismenjevanje družin (z naslovom Berimo in pišimo skupaj) za ljudi, katerih trenutni življenjski kontekst je starševstvo in ki skušajo pomagati svojim otrokom pri delu v šoli, obenem pa imajo tudi sami težave s pismenostjo. Oblikovali smo program za razvoj pismenosti odraslih za ljudi, ki se skušajo ponovno vključiti v formalno izobraževanje (z naslovom Most do izobraževanja) in potrebujejo veščine, da uspešno začnejo in zaključijo svoje izobraževanje.⁶ Menili smo, da je to pomembno za motivacijo potencialnih udeležencev, da se vključijo v programe. Odrasli se učijo z namenom, da rešijo določen problem – npr. da obdržijo ali dobijo službo, pospešijo poklicni razvoj, sledijo osebnim ambicijam, se razvijejo kot osebe... ne vključujejo se v izobraževalni program, ker jim je nekdo dejal, da njihova pismenost ni zadostna in da si jo morajo izboljšati. Prilagajanje učenja potrebam življenjskega konteksta učencev – situaciji v življenju udeležencev, ki jo hočejo rešiti ali spremeniti – je odločilnega pomena, da se učenec udeleži programa opismenjevanja. Tovrstni pristop jim ne pomaga samo spopasti se z določenim ozkim vidikom njihove trenutne situacije, ampak poskrbi, da posameznik upošteva celoten niz problemov, ki izvirajo iz njegovega trenutnega družbenega položaja, in premisli o svojih močnih točkah, sposobnostih, motivih in priložnostih za lastno opolnomočenje s pomočjo učenja osnovnih veščin.

Vsi programi so namenjeni temu, da se pomaga udeležencem izboljšati osnovne veščine (govor, pisanje, branje, računanje, ICT...), družbene veščine, promovira vseživljenjsko učenje in razvija veščine, da postanejo aktivni državljani. Poleg tega ima vsak program specifične teme, ki odsevajo potrebe ciljne skupine kot osnove za njihovo motiviranost za udeležbo v programu.

PROGRAM ZA OPISMENJEVANJE DRUŽIN – Berimo in pišimo skupaj

Program za opismenjevanje družin je program za starše, ki bi radi pomagali svojim otrokom pri šolskem delu, a ne vedo, kako bi to storili. Program traja 50 ur in udeležijo se ga tako starši kot otroci.

PROGRAM ZA RAZVOJ PISMENOSTI ODRASLIH, KI SE PONOVO VKLJUČUJEJO V FORMALNO IZOBRAŽEVANJE – Most do izobraževanja

Ta 120 ur trajajoči program je namenjen odraslim, ki hočejo nadaljevati svoje formalno izobraževanje. Glavni cilj je opremiti udeležence z ustreznimi veščinami in strategijami za učenje, ki jim pomagajo izpolniti zahteve izobraževanja, tako da so uspešnejši pri šolanju.

RURALNA PISMENOST – Izzivi podeželja

V programih za ruralno pismenost učitelji pomagajo ljudem, ki živijo na ruralnih področjih, da najdejo ter izkoristijo priložnosti, ki jim jih nudi okolje, v katerem živijo. S programom se tudi skuša pomagati udeležencem, da izboljšajo svoj družbeni položaj in ekonomski status. Program traja 120 ur.

PROGRAM ZA RAZVOJ PISMENOSTI ODRASLIH ZA POVEČANJE NEODVISNOSTI V VSAKODNEVNEM ŽIVLJENJU – Moj korak

Glavni cilj tega programa je pokazati udeležencem, kako so lahko bolj neodvisni in iznajdljivi v vsakodnevnem življenju. Udeleženci v 120 ur trajajočem programu so odrasli s posebnimi potrebami, ki hočejo izboljšati kakovost svojega življenja.

⁶ Vseh 5 programov za razvoj pismenosti odraslih je opisanih na naslednjih straneh.

PISMENOST NA DELOVNEM MESTU – Jaz in moje delovno mesto

Pismenost na delovnem mestu je namenjena odraslim, ki delajo kot nizko kvalificirani delavci in imajo težave pri sledenju hitrim spremembam v industriji. Učitelji v programu pomagajo udeležencem, da pridobijo znanje in veščine, ki jim pomagajo slediti zahtevam delovnega mesta. Traja 300 ur.

2.3 Statistika in informacije o pismenosti

Pismenost prebivalstva se meri neposredno in posredno. Slovenija je sodelovala v Mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih leta 1998, ko je bil testiran vzorec prebivalstva. To je bila tudi prva nacionalna raziskava o pismenosti odraslih. Raziskava je odkrila izredno nizke ravni pismenosti odraslega prebivalstva: 77% odraslih je v testih, ki so bili uporabljeni v raziskavi, doseglo uspeh pod mednarodnim povprečjem pismenosti.

Posredne ocene so zasnovane na domnevi, da so odrasli na določenih ravneh izobrazbe pričakovali določene ravni pismenosti. V tem smislu so bili uporabljeni podatki iz popisa (1991, 2002), meja med pismenostjo in nepismenostjo je bila določena z zaključenimi tremi razredi osnovne šole;

0, 4 % prebivalstva, starejšega od petnajst let, je po tej definiciji nepismena.

Menimo, da se je v Sloveniji potrebno posvetiti kakovosti učnega procesa in tako izboljšati znanje in veščine v smislu trajnosti in zmožnosti posameznika, da ga prenaša ali jih uporabi v novih kontekstih. Odrasli v Sloveniji z vsaj dvanajstimi leti šolanja (zaključena višja srednja šola, npr. šestnajst let šolanja) imajo solidne in primerljive veščine ter ponavadi vzdržujejo in razvijajo veščine po formalnem izobraževanju. Obstaja velika vrzel v pismenosti med to skupino in tistimi z manj kot dvanajstimi leti šolanja.

Torej so v tej zelo veliki skupini ljudi z manj kot dvanajstimi leti šolanja skupine, ki so še posebej izpostavljene tveganju ali bolj ranljive:

- mlade osebe, ki niso dokončale šolanja, stare od 16 do 25 let,
- nizko izobraženi starši šoloobveznih otrok,
- ljudje, ki živijo na podeželju,
- zaposleni brez izobrazbe ali z nizko izobrazbo
- nizko izobraženi nezaposleni,
- ostareli,
- etnične skupine (Romsko prebivalstvo),
- priseljenci,
- skupine z nizkimi prihodki.

Marginalizacija nekaterih od teh skupin se stopnjuje; nizka začetna izobrazba – manjše možnosti za delo – manjši dohodki – manjše možnosti za nadaljnje izobraževanje in pridobitev veščin – nizka pismenost.

3 Koncept opismenjevanja in osnovnega izobraževanja

Učni načrt programov opismenjevanja definira namen, učni cilji in učni standardi, ki so določeni na nacionalni ravni. Ne obstaja vnaprej določen učni načrt za kateregakoli od zgoraj navedenih programov, ki bi določal vsebino ali šolske predmete. Učni načrt je zelo odprt kar se tiče učnih vsebin in učnih metod. Eno od najbolj pomembnih načel opismenjevanja je zasnovano na učencih – glede na njihove potrebe in interese, ki se pokažejo v odprtem dialogu z učitelji. Priporočljivo je poučevati s pomočjo učnih projektov. Vendar ti učni projekti niso vnaprej predpisani. Potrebno jih je, da se učna skupina o njih dogovori in se odloči, kaj

se bo pri tem kdo naučil. To je začetni in odločilni del učnega procesa. Predpisani so standardi, ki jih morajo doseči učenci. Učitelji morajo biti sposobni ustvariti (skupaj z učenci) vzdušje in učno okolje, v katerem se lahko izrazijo in realizirajo potrebe ter interesi učencev.

S projektnim delom skušamo aktivirati in motivirati udeležence za učenje že od samega začetka in umestiti učenje v kontekst njihovega vsakodnevnega življenja. Obenem hočemo, da ostanejo aktivni skozi celoten program kot celota in se na ta način uspešno učijo. Ta pristop spodbuja učence k odgovornosti in neodvisnosti v učnem procesu, s tem pa se jim pomaga, da izboljšajo svojo samopodobo in samozavest. Učitelj deluje kot mentor, ko pomaga učencu identificirati učne probleme, usmerja in razpravlja njegov napredek, ga vodi in podpira pri iskanju rešitve problema.

Narava učiteljevega dela se razlikuje od tradicionalnega poučevanja. Zasnovana je na teoriji konstruktivizma, ki je utemeljena s Piagetovo izjavo, da je učenec arhitekt svojega znanja, in celo še bolj s teorijo družbenega konstruktivizma in Vigotskyjevo "cono proksimalnega razvoja". Družbeni konstruktivizem pojasnjuje učenje kot družbeno utemeljeno dejavnost, v kateri se prek družbene interakcije učenec lahko uči celo bolje (optimalno razvije svoje kompetence in sposobnosti). Družbena interakcija v učni skupini je kulturno določena in zato je tudi znanje, ki je v bistvu konstrukcija vsakega posameznega učenca, kulturno določeno. Tako lahko rečemo, da se ljudje učijo hitreje, če se učijo v interakciji z drugimi ljudmi (npr. učitelji), ki imajo izkušnje ali znanje ter kompetence za reševanje določenih učnih težav.

Vsi ti argumenti govorijo v prid temu, da je učenje/poučevanje za pismenosti treba organizirati v več različnih družbenih kontekstih in zanje. Poleg tega je treba v procese, ki prispevajo k izboljševanju pismenosti, vključiti različne poklicne strokovnjake. Učno okolje se mora organizirati okrog glavnih življenjskih problemov posameznega učenca – potreben je pristop, ki je osredotočen na učenca. Učenje in poučevanje za izboljševanje pismenosti ne more potekati v vakuumu – izven vsakodnevnega življenja. Koncept tovrstnega učenja zahteva premislek o poučevanju. Nujen je razmislek o kompetencah, ki jih mora učitelj v programih za razvoj pismenosti odraslih razviti, da zadosti potrebam novih učnih kontekstov pismenosti.

3.1 Nacionalna strategija na področju profesionalizacije učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih

Usposabljanje učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih je del Strategije za razvoj pismenosti otrok, mladine in odraslih.

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti otrok, mladine in odraslih, ki jo je predlagala strokovna skupina leta 2006, priporoča uvajanje procesov za zagotavljanje kakovosti v vse organizacije, ki se ukvarjajo z učenjem in podporo pri opismenjevanju. Vsebuje predloge za razvoj programov za razvoj pismenosti učiteljev na preddiplomski, diplomski in podiplomski ravni, kot tudi v okviru stalnega izobraževanja učiteljev.

Andragoški center Republike Slovenije se zaveda, da je ciljne skupine za opismenjevanje najtežje doseči in motivirati za udeležbo v organiziranih oblikah izobraževanja in učenja.

Andragoški center Republike Slovenije je začel pripravljati strateški načrt in nekateri pomembni elementi motivacije so že vključeni v nacionalno shemo opismenjevanja:

med osnovnim usposabljanjem učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih (od učiteljev se zahteva, da v lokalnem okolju pripravijo manjšo akcijsko raziskavo o ciljnih skupinah, deležni so tudi usposabljanja za motiviranje ciljnih skupin);

v zvezi s tem so bili pripravljene posebni programi za druge poklicne strokovnjake in praktike, ki se pri svojem delu srečujejo s ciljno skupino in posredno zaznavajo potrebe ljudi po vključevanju v programe za izboljšanje pismenosti (svetovalno in vodstveno osebje v

andragogiki, kadroviki, svetovalci v kmetijstvu, socialni delavci, svetovalci v zavodih za zaposlovanje ... odvisno od potreb ciljnih skupin).

Obstaja načrt za usposabljanje strokovnjakov iz lokalnih omrežij institucij in poklicnih strokovnjakov, ki bi sodelovali kot partnerji pri načrtih novačenja za različne ciljne skupine.

3.2 Razvoj programov za razvoj pismenosti za učitelje v programih za razvoj pismenosti odraslih in pregled zdajšnjih programov usposabljanja

Usposabljanje učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih, njihov poklicni razvoj in kontrola kakovosti so del odgovornosti Andragoškega centra Republike Slovenije. Kakovost se zagotavlja z več mehanizmi:

- začetno usposabljanje učiteljev;
- registracija na Ministrstvu za izobraževanje in šport;
- delavnice, ki so namenjene poklicnemu razvoju učiteljev;
- podpora za učitelje in izvajalce programov za razvoj pismenosti odraslih;
- ovrednotenje programov;
- prepoznavanje dobre prakse.

Začetno usposabljanje učiteljev je program, ki traja od 112 do 132 ur (odvisno od tega, v katerem od petih različnih programov za razvoj pismenosti odraslih učitelj hoče delati). Kandidati, ki hočejo postati učitelji v programih za razvoj pismenosti odraslih, morajo imeti univerzitetno diplomu, zaključiti morajo andragoško usposabljanje in opraviti strokovni izpit⁷. Preden začnejo z usposabljanjem, morajo učitelji priti tudi na razgovor na Andragoški center Republike Slovenije. Iščejo ljudi, ki imajo ali hočejo dobiti izkušnje z učenjem, svetovanjem in drugim družbeno-kulturnim delom z manj izobraženimi odraslimi. Učitelji morajo biti odprtega duha, brez rasnih, verskih ali kulturnih predsodkov, poznati morajo in sprejemati filozofijo in koncept vseživljenjskega učenja, predvsem pa jim mora biti proces učenja tudi v osebno zadovoljstvo.

Preden lahko organizacija začne z realizacijo programov, se mora registrirati na Ministrstvu za izobraževanje in šport kot izvajalec programov za razvoj pismenosti odraslih. Da bi se registrirala, mora imeti kvalificirane učitelje in izpolnjevati druge pogoje, ki jih postavlja ministrstvo (ustrezno opremljene učilnice itd.).

Dvakrat na leto organiziramo delavnice na teme, ki so povezane z učenjem in poučevanjem v programih za razvoj pismenosti odraslih. Teme izberemo med predlogi učiteljev in po presoji strokovnih sodelavcev Andragoškega centra Republike Slovenije, ki se udeleži pouka in govori z učiteljem po obisku njegove prve učne ure v konkretnem programu za razvoj pismenosti odraslih. Enkrat na leto organiziramo delavnico, ki je namenjena organizacijski problematiki in ovrednotenju. To je priložnost za učitelje, da izmenjujejo primere dobre prakse, se pogovorijo o težavah, na katere naletijo pri realizaciji programov, in o vsem drugem, za kar menijo, da je pomembno povedati in o čemer se je treba pogovoriti z drugimi učitelji in strokovnjaki v programih za razvoj pismenosti odraslih. Obe vrsti delavnic sta namenjeni poklicnemu razvoju učiteljev.

Ves čas usposabljanja in realizacij programov je učiteljem in izvajalcem na voljo podpora svetovalcev, ko iščejo rešitve problemov, dilem in vprašanj v zvezi s pismenostjo.

⁷ Strokovni izpit je nacionalni izpit, ki ga opravlja kandidat po enem letu dela. Sestavljajo ga različne tri različne teme: slovenski jezik, slovenska ustava, slovenski zakoni, ki urejajo področje izobraževanja odraslih.

Spremljanje programov se izvaja s pomočjo spremljanja dela učiteljev, s prisotnostjo pri izvajanju programov, poročanjem... Strokovnjaki Andragoškega centra Republike Slovenije obiskujejo posamezne izvedbe programov in tako zbirajo informacije o ravni zadovoljstva udeležencev ter o kakovosti dela učiteljev. Učitelji morajo poslati Andragoškem centru Republike Slovenije poročila o vsaki realizaciji programa, ki jo izvedejo.

Vse to je potrebno za nadaljnji razvoj in izboljšanje programov za razvoj pismenosti odraslih in usposabljanja učiteljev, ki je bilo že razvito, ter za prepoznavanje potreb po novih.

Prepoznavanje dobre prakse je pomemben dejavnik motivacije za učitelje. Za dodatne dejavnosti, ki jih učitelji opravijo v zvezi s programi za razvoj pismenosti odraslih, jim odobrimo točke⁸. Obstaja načrt, da se v okviru njihovega poklicnega razvoja za učitelje organizira študijske obiske različnih držav, ki so močno dejavne na tem področju (Velika Britanija, Irska in druge). Strokovnjaki Andragoškega centra Republike Slovenije tudi sodelujejo v različnih evropskih projektih, v katerih dobimo potrditev za naše prakse in/ali dobimo nove zamisli za izvajanje programov za razvoj pismenosti odraslih in usposabljanja učiteljev.

4. Pregled kompetenc učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih

Kompetence, ki se zahtevajo za učitelja v programih za razvoj pismenosti odraslih v Sloveniji, so naslednje:

- Razumevanje predmeta opismenjevanje odraslih v Sloveniji (teoretično, konceptualno razumevanje, razvoj, struktura, statistika, politika in strategije)
- Zmožnost pokazati zadostno razumevanje dobre prakse pri izvajanju programov za razvoj pismenosti odraslih
- Zmožnost pokazati dobro znanje in razumevanje več učnih strategij za branje, pisanje, računanje, družbeno udeležbo,
- Poznavanje pomena, ki ga ima pristop k opismenjevanju odraslih s pomočjo izobraževanja v skupnosti
- Zmožnost opraviti začetno raziskavo v lokalnem okolju in odkriti potencialne priložnosti, omrežja, ovire, pomanjkljivosti in prednosti za opismenjevanje
- Zmožnost prilagajanja na učenca osredotočenega pristopa pri odraslih
- Razumevanje načina učenja odraslih in poznavanje tega, kar jih motivira za učenje
- Zmožnost pokazati razumevanje procesov in pristopov projektnega učenja in skupinskega dela
- Zmožnost razumeti vlogo in odgovornosti učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih
- Odlično obvladanje medosebnih veščin in zmožnost navezovanja stikov z zelo različnimi odraslimi učenci, ki lahko pripadajo različnim kulturam ali pa se učijo z različnimi učnimi slogi
- Razumevanje kritičnega učenja, reflektivnega učenja in ovrednotenja
- Zmožnost vzpostavljati odnose z odraslimi učenci v procesu opismenjevanja
- Zmožnost razvijati in uporabljati raznovrstne materiale pri delu z odraslimi učenci v programu za razvoj pismenosti odraslih
- Zmožnost uporabljati raznovrstne učne dejavnosti z odraslimi učenci v programu za razvoj pismenosti odraslih
- Zmožnost pokazati razumevanje ICT in njegove vloge pri učnih dejavnostih za odrasle

⁸ Točke so v Sloveniji del sistema napredovanja v poklicu in na delovnem mestu

- Zmožnost voditi učenca po njegovem osebnem učnem načrtu in mu pomagati, da pripravi in predstavi svojo osebno mapo
- Zmožnost razumeti in ustrezno delovati v skladu s skupinsko dinamiko učencev
- Zmožnost organizirati in usmerjati učne projekte/druge projekte
- Zmožnost podpreti koncept razmišljujočega učenca
- Zmožnost obvladovati stres in kaotične situacije

5 Dobra praksa na področju usposabljanja učiteljev

Obstajajo tri stvari, ki bi jih lahko predstavili kot primere dobre prakse na področju usposabljanja učiteljev.

Prva je način, na katerega se začne razvoj vsakega novega programa opismenjevanja. Običajno skupina strokovnjakov Andragoškega centra Republike Slovenije sodeluje s poklicnimi strokovnjaki s tega področja in s skupino učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih. S pomočjo poizvedovanja, ki vključuje raziskovanje potreb v zvezi s pismenostjo v konkretnem kontekstu, in potencialnega omrežja deležnikov dobimo profil specifičnih potreb v zvezi s pismenostjo. V naslednjem koraku se pripravi osnovni učni načrt za učenje in poučevanje pismenosti, ki ga v pilotski obliki izvedejo učitelji v programih za razvoj pismenosti odraslih, ki sodeluje v projektu. Pilotska izvedba se opravi s skupino odraslih, ki jih povabijo učitelji ali izvajalci tečajev opismenjevanja. Pilotsko izvedbo spremljajo strokovnjaki Andragoškega centra Republike Slovenije, izvajalci in sami učitelji. Tudi učenci ovrednotijo pilotski projekt. Med pilotsko izvedbo skupine ves čas komunicirajo o osrednjih vprašanjih, ki bodo služila kot pokazatelji pričakovane kakovosti. Potem se izvede končno ovrednotenje in poročilo, ki vsebuje tudi priporočila za učni načrt in poučevanje.

Poklicni razvoj učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih je drug primer zglada dobre prakse.

Ko učitelji končajo začetno usposabljanje, začnejo izvajati programe, hkrati pa jim vsaj dvakrat na leto ponudimo enodnevne delavnice za spopolnjevanje za potrebe, ki so jih prepoznali sami, ali pa so jih opazili strokovni sodelavci na svojih obiskih pri učiteljih ali že med izvajanjem temeljnega usposabljanja ali končnega ocenjevanja. To motivira učitelje, da se delavnic udeležijo, obenem pa prek tega spodbudimo njihovo identifikacijo s področjem opismenjevanja.

Enkrat na leto organiziramo delavnico, ki je namenjena organizacijski problematiki in ovrednotenju. To je priložnost za učitelje, da izmenjujejo primere dobre prakse, se pogovorijo o težavah, na katere naletijo pri realizaciji programov, in o vsem drugem, za kar menijo, da je pomembno povedati in vredno razprave z drugimi učitelji in strokovnjaki v programih za razvoj pismenosti odraslih. Učitelji predstavijo primere dobre prakse. Ta način učenja se jim zdi zelo učinkovit. Obenem je delavnica vedno živahna in najde se čas in priložnost za izmenjavo kakovostnih razmišljanj in novih pobud.

6 Prevladujoči problemi in izzivi

Kljub znatnim prizadevanjem za povečevanje pismenosti odraslih v zadnjih letih pa bo potrebnih še veliko naporov, če hočemo, da se položaj izboljša; opismenjevanje je v Sloveniji se vedno v fazi razvoja in obstoječe kapacitete, ki se sicer širijo, ne zadostujejo za pokrivanje ocenjenih potreb. Zagotavljanje opismenjevanja se načrtuje centralizirano (v Sloveniji se izobraževanje nikjer ne financira lokalno) in je trenutno odgovornost Ministrstva za izobraževanje in šport. Trenutno je za udeležence opismenjevanje brezplačno. V primeru, da so udeleženci nezaposleni, jim Ministrstvo za delo tudi zagotavlja določene ugodnosti (to je bilo uvedeno leta 2005) in programi za razvoj pismenosti odraslih so postali sestavni del

Politike aktivnega zaposlovanja. Ves potreben denar za tečaje opismenjevanja je prišel iz Evropskega socialnega sklada (ESF) z javnim razpisom. Obstaja mnenje, da javni razpis ni ustrezen mehanizem za porazdelitev virov za izobraževanje ranljivih skupin. Ker so izvajalci tržno naravnani in se večina denarja za razvoj izobraževalnih dejavnosti realizira na trgu, dolgoročno niso sposobni prevzeti finančnega bremena, ki ga povzroči vlaganje v programe opismenjevanja. Niso motivirani, da bi usposobili več učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih in organizirali učenje za dodatne učne skupine. Financiranje dejansko vpliva na sedanje in prihodnje stanje – ne samo pri izvajalcih, temveč tudi pri učiteljih v programih za razvoj pismenosti odraslih. Ker jih večina dela honorarno, so odvisni od letnih finančnih prilivov, tako da bo najbrž na tem področju težko obdržati izkušene učitelje. Obstaja velika potreba po bolj dinamičnem upravljanju s sredstvi in poenostavitvi celotnega postopka – od objave javnega razpisa, izbire izvajalcev in posebej povračil na koncu.

Druga skupina problemov na področju usposabljanja učiteljev izhaja iz oblike zaposlovanja učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih. Večina učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih je zaposlena honorarno. Tu nastopijo težave v zvezi s tem, kako organizirati začetno usposabljanje. Traja 130 ur in da ustreza pogojem, ki jih določa javni razpis za sredstva ESF, ga je treba končati v obdobju treh mesecev. Učitelji prihajajo iz vseh delov Slovenije in nekateri morajo prespati v kraju usposabljanja. Običajno organiziramo usposabljanje v obliki dvodnevni delavnic (8 ur na dan) vsake dva tedna. To je za udeležence zelo zahtevno, ker zahteva večjo zbranost. Ljudje se utrudijo in učinkovitost je najbrž nižja, kot bi lahko bila, če bil program manj intenziven.

Program skušamo prilagoditi učiteljem tako, da jim priznamo strokovno znanje, ki so ga pridobili drugje – v drugih programih ali z delom na sorodnih področjih. Vendar smo trenutno povsem na začetku tega procesa, ker moramo določiti skupne standarde ter predvideti postopke potrjevanja in uradnega priznavanja poprejšnjega učenja. Učitelji pa bi morali pripraviti mape, katerih del je tudi individualni (osebni) načrt učenja. To sta dva največja izziva za prihodnost. Trenutno pripravljamo elektronsko mapo za izobraževalce odraslih, med katerimi je učitelj v programih za razvoj pismenosti odraslih eden najbolj pogostih profilov.

Po drugi strani si prizadevamo varčevati na ta način, da bi del programa ponudili prek spleta. Tudi to je eden od izzivov za prihodnji razvoj na tem področju.

Vendar je glavni izziv to, da umestimo in poskrbimo za priznavanje usposabljanja učiteljev v nacionalni shemi izobraževanja učiteljev.

Med izzive, s katerimi se sooča usposabljanje učiteljev v sektorju programov za razvoj pismenosti odraslih v Sloveniji, spada pomanjkanje strokovnjakov (npr. takšnih, ki se ukvarjajo z učnimi težavami) z univerzitetnimi diplomami, ki bi bili obenem izkušeni v opismenjevanju odraslih. Pri ovrednotenju začetnega usposabljanja učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih običajno odkrijemo, da učitelji težko prenesejo teoretsko znanje, ki si ga pridobijo v temeljnem usposabljanju v lastno poučevanje v programih opismenjevanja. Včasih učitelji pričakujejo več praktičnega in konkretnega dela med začetnim usposabljanjem. Eden od pristopov, ki se ponuja ta trenutek, je ta, da bi strokovnjaki in izkušeni učitelji v programih UŽU delali skupaj v delavnicah za usposabljanje učiteljev.

Po drugi strani pa bi radi spodbudili skupni projekt izobraževanja odraslih, v katerem bi več različnih strokovnjakov in učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih lahko sodelovalo v praksi – pri skupnih razvojnih projektih na področju opismenjevanja.

Mislimo, da bi na ta način lahko presegli določene pomanjkljivosti opismenjevanja, ki jih učitelji in drugi poklicni strokovnjaki pogosto navajajo – pravijo, da potrebujejo določena skupna orodja, ki bi jim pomagala identificirati znanje učencev, pred vstopom, ob vstopu in ob koncu opismenjevanja.

7 Zaključki in priporočila

Slovenija je v zadnjih petnajstih letih izvedla velik preboj na področju raziskovanja in razvoja programov za razvoj pismenosti odraslih in s tem na področju usposabljanja učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih. Nacionalna strategija programov za razvoj pismenosti odraslih obstaja od leta 2003, podprlo jo je znatno povečanje financiranja, ki je namenjeno povečanju priložnosti za odrasle učence, zagotavljanju kakovostnih storitev učencem in zagotavljanju poklicnega razvoja za tiste, ki delajo v tem sektorju.

Slovenija ima veliko število odraslih, ki jih je raziskava Andragoškega centra Republike Slovenije leta 2000 uvrstila med ljudi z nizko pismenostjo (77 odstotkov prebivalstva na ravneh 1 in 2), na to se je odzvala z razvijanjem nacionalne politike in strategije za reševanje tega problema.

V sektorju učenja odraslih je bilo razvitih pet programov za razvoj pismenosti odraslih, da se izboljša pismenost v različnih družbenih kontekstih. Vzporedno se je razvijalo začetno usposabljanje učiteljev v programih za razvoj pismenosti odraslih ter deloma delavnice za pomožne delavce pri opismenjevanju. Razvijajo se tudi dodatni tečaji opismenjevanja za več drugih kontekstov in ciljnih skupin, ki naj bi bili oblikovani v letu 2007, isto velja za razvoj usposabljanja učiteljev.

Slovenska strategija za opismenjevanje odraslih je zasnovana na modelu družbene prakse pismenosti (kontekstualna pismenost). To zahteva pristop s podporo različnih sektorjev in skupnosti, ki funkcionira v partnerstvu z deležniki na nacionalni in lokalni ravni. Trenutno prevladujoče razumevanje dviga pismenosti določa Ministrstvo za izobraževanje v okviru Sektorja za izobraževanje odraslih. Razvoj izobraževalne politike bo šel v smeri iskanja medsektorske pobude, ki bo združila deležnike (delodajalce, občine), ki morajo poiskati optimalni diskurz opismenjevanja v več različnih kontekstih in v okviru strategije vseživljenjskega učenja.

8. Viri

Ileršič, A. : The Country Report on Basic Skills for Adults in Europe – 7th ERDI Expert Seminar Alden Biesen, 25-27 April 2007

Literacy in the information age (2000): Final report of the International Adult Literacy Survey. Paris : OECD Publications

Literacy within lifelong learning (2000) : elements of good practice in five European countries / ed. by Bill Goddard, Magnus Persson, and Monika Tratnik. Ljubljana : National Education Institute, 2000

Pismenost na podeželju : raziskovalno poročilo (CRP 2003-2006) / avtorica Livija Knaflič ; [raziskovalni sodelavci: Livija Knaflič, Ester Možina, Vasja Vehovar ; drugi sodelavci: Marijan Manoilov, Ana Ileršič]. - Ljubljana : Andragoški center Slovenije, 2006. - 72 str. : preglednice, graf. prikazi ; 30 cm

Prvi predlog Nacionalne strategije za razvoj pismenosti v Sloveniji / Ester Možina. // Novičke. ISSN 1408-6484. 15 : 6 (junij 2006) 3-5

Temeljno znanje in spretnosti mladih, brezposelnih in staršev šolskih otrok : raziskovalno poročilo / Livija Knaflič, Jasmina Mirčeva, Ester Možina. Ljubljana : Andragoški center Slovenije, 2001. 127 str.

Poročilo o človekovem razvoju : Slovenija 2000-2001 / urednika Matjaž Hanžek, Marta Gregorčič; avtorji: Lidija Apohal Vučkovič, Olga Drogenik, Marta Gregorčič, Matjaž Hanžek, Alenka Kajzer, Jasna Kondža, Saša Kovačič, Maja Kersnik Bergant, Ester Možina. Ljubljana : Urad za makroekonomske analize in razvoj ; [New York] : United Nations Development Programme, 2001. 135 str.

Pismenost odraslih v Sloveniji - pozabljeni kapital / Ester Možina. V: Pismenost, participacija in družba znanja : 4. andragoški kolokvij z mednarodno udeležbo / zbrala in uredila Mateja Pečar. Ljubljana : Andragoški center Republike Slovenije, 2000. Str. 9-11

Pismenost na podeželju : raziskovalno poročilo (CRP 2003-2006) / avtorica Livija Knaflič ; [raziskovalni sodelavci: Livija Knaflič, Ester Možina, Vasja Vehovar ; drugi sodelavci: Marijan Manoilov, Ana Ileršič]. - Ljubljana : Andragoški center Slovenije, 2006. - 72 str. : preglednice, graf. prikazi ; 30 cm

Vzgoja bralca v družini / Livija Knaflič. V: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja / [avtorice prispevkov Meta Grosman ... [et al.] ; avtorica nagovora Manca Košir ; ilustracije Damijan Stepančič ; fotografije Dina B. Hennin, Jože Suhadolnik, Živa Suhadolnik ; urednica Marina Blatnik Mohar]. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003 (Ljubljana : Euroadria). 164 str. : ilustr. ; 26 cm. Str. 34-39
Cit. V:

Programi družinske pismenosti / Livija Knaflič. V: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja / [avtorice prispevkov Meta Grosman ... [et al.] ; avtorica nagovora Manca Košir ; ilustracije Damijan Stepančič ; fotografije Dina B. Hennin, Jože Suhadolnik, Živa Suhadolnik ; urednica Marina Blatnik Mohar]. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003 (Ljubljana : Euroadria). 164 str. : ilustr. ; 26 cm. Str. 150-151

Spletna mesta:

<http://pismenost.acs.si>

<http://pismenost.acs.si/projekti/uzu/?id=9>

<http://pismenost.acs.si/projekti/komisija/?id=47>

http://pismenost.acs.si/datoteke/Posvet_Strategija_pismenosti.pdf

<http://pismenost.acs.si/datoteke/komisija/strategija.pdf>